

Prievidzské zvony a zvonenie – úvod

Spolupráca s Klubom priateľov histórie Prievidze už priniesla ne jeden zaujímavý výsledok. Požiadavka Jána Saba, aby som spracovala tému o zvukoch z veží prievidzských kostolov, prišla už pred tromi či štyrmi rokmi. Vďaka sa nechávam inšpirovať k práci, ktorá ma nielen zaujíma, ale aj baví, potrebuje však svoj čas na štúdium, neraz i pôvodný výskum ťažko dostupných materiálov a priestorov. A veže prievidzských kostolov sú veru prívysoké a skrývajú tajomstvá, ktoré nie je vždy možné odkryť cez záznamy v archívoch alebo doposiaľ spracovanú literatúru. Kým sa pustíme do odkrývania kampanologických zaujímavostí Prievidze, niekoľko slov na úvod (*campana*, lat. – zvon, kampanológia – náuka o zvonoch).

Zvon je považovaný za hudobný bicí nástroj a ako viaceré hudobné nástroje súvisí s každodenným životom i náboženskými obradmi. Netradične a zjednodušene by sme mohli porovnať zvon v kresťanskej tradícii s úlohou bubna v mimokresťanských kultúrach. Podľa doterajších názorov kampanológov zvony k nám prišli s kresťanstvom. V roku 605 pápež Sabinián nariadil zvonením zvolávať na tzv. hodinové modlitby a na sv. omše. Približne o dvesto rokov neskôr zvonili zvony v neďalekej Bojne (okres Topoľčany), kde archeológovia v roku 2008 objavili doposiaľ najstarší zvon na území Slovenska. Rozmermi nevelký, s váhou 2 180 gramov, je datovaný do prelomu 8. a 9. storočia. Archeologický nález jedného z mála zvonov zachovaných z tohto obdobia vo Vatikáne a v Nemecku je výnimočný v celoeurópskych súvislostiach. Mená zvonárov sú doložené pred rokom 1131 v opátstve cistercitov v Bzovíku, pričom z dobových listín možno dedukovať, že spomínaní zvonári mali predchodcov už o pár desaťročí skôr, pred rokom 1100 (Spiritza, 2002, s. 3). Liatie zvonov sa v stredoveku spája s rehoľnými spoločenstvami, najmä benediktínmi, cistercitmi a premonštrátmi. Najstaršia zvonolejárska dielňa mimo kláštora je doložená v Spišskej Novej Vsi v polovici 14. storočia. Odlievali sa nielen zvony, ale i krstiteľnice a od 15. storočia v niektorých dielňach pribúda výroba zbraní, produkcia liatych predmetov pre domácnosť, nádoby a zariadenia pre lekárnikov, či iné povolania a remeslá. Do sortimentu patrili kotly na varenie piva, nádrže, potrubia vodovodov, odlievané sochy, kandelábre, liturgické predmety – svietniky, kadidelnice,

náhrobné kríže, neskôr i hasičské striekačky a čerpadlá. Zvony s civilným poslaním mali svoje civilné názvy. Napríklad dodnes funkčný *Hodinový zvon* na Michalskej veži alebo bývalý *Ohňový zvon* z roku 1589 v Dóme sv. Martina. V Bratislave vyprevádzal odsúdených na popravu tzv. *Armensüderglocke* (*Zvon úbohých hriešnikov*). Zvony zvolávali do práce, do školy, oznamovali prosté denné skutočnosti, ale tiež zákaz vychádzať z domu. Úsmevným sa pre nás javí tzv. *Pivný zvon* v Banskej Bystrici, ktorý od roku 1536 svojimi údermi oznamoval zákaz sedieť v krčme. Slávnostné zvonenie bolo súčasťou uvítacieho ceremoniálu významných osobností, sprevádzalo výnimočné udalosti a cirkevné sviatky. Obrad požehnanja zvonov bol nevídanou udalosťou, pri ktorej dostávali mená svätcov a mali svojich krstných rodičov. Rovnako silným zážitkom ako požehnanie nových zvonov boli aj ich rekvirácie na vojnové účely. Dodnes sa možno stretnúť s archívnymi fotografiami skupiniek ľudí vyprevádzajúcich zvony do vojny. Pri zvonoch zhodených zo zvonice stoja bezradne, smutne, ale dôstojne, akoby držali čestnú stráž. V skutočnom i symbolickom zániku zvonu, z ktorého hmoty sa stal smrtiaci nástroj, sa zrkadlili mnohé osobné a rodinné tragédie. Keď vojnové časy pominuli, zo svojho mála sa ľudia zozbierali čo najskôr na nové zvony, aby ich mesto či obec mali svoje znejúce srdce.

Poludňajšie zvonenie, ktoré dodnes vnímame aj ako časové znamenie, bolo pôvodne nariadené pápežom Kalixtom III. ako výzva katolíkom k modlitbe za odvrátenie osmanskej hrozby. Hlas zvonu mal ochraňovať ľudí a úrodu pred prírodnými nebezpečenstvami, odháňať blesky, búrku i víchricu. Varovanie pred požiarom zvonením na obecnom zvone nariadila v tzv. Ohňovom patente z 21. augusta 1751 panovníčka Mária Terézia a Jozef II. nariadenia v roku 1787 ešte sprísnil. Od toho času boli postavené v obciach i mimo nich desiatky zvoničiek, ktorých pôvodné zameranie sa neraz spájalo s kultovou funkciou kaplniek. Z etnologického hľadiska je zaujímavý pôvod starodávneho zvyku dávať ovečkám a dobytku na krk zvonce, aby ich hlas odháňal démonov.

Zvony a zvonenie sú oddávna neoddeliteľnou súčasťou ľudského bytia v duchovnom i praktickom živote, sú vzácnym kultúrnym dedičstvom národov a cirkví, hlasom krajiny, ktorú možno nielen vidieť, ale i počuť.

Barbora Matáková

Výber z použitej literatúry a zdrojov:

SPIRITZA, J.: Biografický slovník zvonolejárov činných na Slovensku v druhom tisícročí.

Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2002.

<http://slovanske-hradiska.blogspot.com/2010/05/bojna-i.html>. (30.05.2011)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zvoni%C4%8Dka>. (30.05.2011)